

BERNSTEIN, Richard: *Filosofía y democracia: John Dewey*, Herder, col. Pensamiento Herder, Barcelona, 2010, 300p.

Co título de *Filosofía y democracia: John Dewey*, chega a nós a tradución das lecturas que Richard Bernstein ten realizado sobre o filósofo pragmatista máis influente no pensamento americano do século XX. O libro consta de introdución e 14 capítulos divididos en dúas partes. A primeira parte, de doce capítulos, é unha tradución da obra de Bernstein titulada *John Dewey*, publicada en 1966. A segunda parte, conformada polos capítulos trece e catorce, completa a visión filosófica da obra de Dewey a través de dous ensaios de Bernstein sobre a concepción deweyana da democracia e publicados en dous libros diferentes.

A obra comeza cunha brillante introdución, titulada “Derivas pragmatistas”, do editor Ramón del Castillo, na que presenta a traxectoria filosófica e profesional de Richard Bernstein, asemade reconstrúe a situación pola que pasou a lectura de Bernstein da obra de John Dewey, dende o período da súa tese doutoral de 1958 titulada, *John Dewey’s Metaphysics of Experience*, ata o seu derradeiro libro *The Pragmatic Turn* (2010).

A primeira parte consta de prefacio e doce capítulos, e é unha excelente introdución ao pensamento e a filosofía de John Dewey, máis breve ca realizada por Sidney Hook no seu libro *John Dewey. An Intellectual Portrait* de 1995, mais igualmente interesante, xa que aporta unha perspectiva diferente á do famoso discípulo de Dewey. Esta primeira parte do libro foi unha importante obra divulgativa do pensamento de Dewey e neste volume preséntase como unha introdución ao seu pensamento. Na segunda parte recóllense dous ensaios de Bernstein, o primeiro, “John Dewey en torno a la democracia: una tarea por delante”, o cal é un capítulo do seu libro titulado *Perfiles filosóficos. Ensayos a la manera pragmática* de 1986 que na

---

Recibido: 01/10/2011. Aceptado: 19/12/2011.

presente edición se corresponde co capítulo 13, esta obra, segundo o editor, sería intermedia entre dúas concepcións bernstenianas de Dewey. O segundo ensaio, “Una visión de la democracia radical”, forma parte dun libro recentemente publicado en inglés titulado *The Pragmatic Turn* e que nesta edición se presenta como capítulo 14.

Ao longo desta obra faise patente que, segundo Bernstein, o compromiso primordial da filosofía de Dewey non é descubrir e verificar verdades senón entender o seu significado. Na opinión de Bernstein, Dewey entende a filosofía como unha crítica das críticas, é dicir, unha maneira de comprender, avaliar e enfrontarse con conflitos específicos, no seu caso, os da sociedade democrática estadounidense. En relación con esta concepción deweyana da filosofía, para Bernstein, a filosofía primeira de Dewey está enormemente influenciada por Hegel e se a acabou por abandonar foi debido ao seu compromiso co concepto de experiencia. Este resulta esencial para comprender a visión filosófica de John Dewey como crítica.

Así pois, neste libro Bernstein presenta no capítulo 4 a crítica de Dewey ao concepto de experiencia en Grecia, no empirismo británico e na filosofía do século XIX, e dedica o capítulo 5 á temática da experiencia, posto que, a esencia da filosofía de Dewey a constitúe a súa reconstrución da noción de experiencia, a través da cal remata por formular un novo empirismo. O outro concepto importante no pensamento de Dewey é o de natureza, que é presentada como un proceso de procesos, e que para o comprender cómpre entender non só o intrincado concepto de transacción, ao que Bernstein dedica o capítulo 6, senón tamén o concepto de calidade inmediata, analizado no capítulo 7. Son estes tres capítulos, ao noso entender, os que constitúen a cerna fundamental da obra. Pero igualmente, outro concepto base do pensamento de Dewey, segundo Bernstein, é o de “organismo interactivo”, xa que Dewey formula unha *vía media* entre o pluralismo atomista e o monismo, e esta concibe a experiencia como “algo que consiste nunha pluralidade de coordinacións orgánicas que se interpretan”.

Unha vez analizados e explicados estes conceptos, Bernstein dedica o capítulo 8 ao estudo da lóxica ou teoría da investigación. Para el, esta é tanto descritiva coma prescritiva ou normativa; a peculiaridade do carácter prescritivo da lóxica vén dado porque as normas e parámetros que constitúen a dimensión normativa da lóxica non son formas *a priori*, senón que estes principios poden ser refinados, modificados e incluso abandonados porque a propia investigación é un proceso autocorrectivo. O capítulo remata cunha análise e comentario dos estadios do proceso de investigación e céntrase no concepto deweyano de situación.

Os tres capítulos seguintes os dedica Bernstein ao tema central da filosofía de John Dewey, é dicir, á superación dos diferentes dualismos que marcaron o devir da filosofía e, en concreto, ao dualismo entre teoría e práctica ou entre ciencia e valoración que, segundo el, é o causante da principal crise do noso tempo. En opinión de Bernstein, Dewey cría, xa que logo, que a principal función da filosofía actual consiste en propiciar a unión de ciencia, ética e filosofía social. Para solucionar este problema propuxo a aplicación do método científico á totalidade dos problemas humanos e sociais. E isto era posíbel unha vez que Darwin conseguira aplicar o método científico ao mundo orgánico de animais e plantas. Porén, Dewey non pensaba que puidésemos conseguir unha ciencia da ética *more* biolóxico ou físico, por exemplo, que permitira unha ciencia obxectiva da ética, senón que, máis ben, as nosas deliberacións poden impregnarse dun espírito científico e ser efectivas se os hábitos, as disposicións e as habilidades requiridos pola intelixencia son promovidos e desenvolvidos na nosa vida social. Velaí, segundo Dewey, a tarefa principal da educación, o máis importante medio de acción social. Por todo iso, Richard Bernstein analiza tamén a concepción de Dewey da sociedade, seguida da presentación do problemático concepto de individuo, e das nocións do artístico, o estético e o relixioso.

Finalmente, salienta o último capítulo desta primeira parte (capítulo 12), pois nel Bernstein critica o pensamento de John Dewey, contraponéndoo ás catro correntes filosóficas máis influentes ata mediados do século XX: positivismo lóxico, filosofía analítica, existencialismo e fenomenoloxía ou metafísica especulativa; o que nos permite enxergar o auténtico talle do pensamento de John Dewey en comparación con estas potentes correntes filosóficas. E non o fai dende unha posición apoloxética, senón que descubre as fallas e debilidades do pensamento deweyano como son: o seu fracaso na elaboración sistemática e a explicación polo miúdo da súa fértil e ampla perspectiva filosófica, a súa débil análise do eu, a súa ambigüidade e falta de claridade nos conceptos de calidade e continuidade —claves na súa filosofía e cerna do seu naturalismo— e, finalmente, o seu fallo en desenvolver os seus principios psicolóxicos subxacentes.

A segunda parte, formada polos capítulos 13 e 14 resulta un pouco reiterativa ao centrarse os dous capítulos na reflexión que Dewey fixo sobre a democracia, os seus inimigos e as súas contradicións internas. Bernstein utiliza para esta análise case os mesmos textos, nos que algunhas pasaxes e citas son idénticas; non obstante, resultan complementarios e clarificadores. Nesta parte do libro, Bernstein sinala que para Dewey, igual que para Thomas Jefferson, a democracia é un *ideal moral*, unha maneira persoal na que

un individuo vive a vida e que se converte en realidade cando é practicada decotío.

O problema clave no pensamento de John Dewey, segundo o presenta Bernstein, é o problema da práctica (*praxe*) humana e a súa cuestión central é que a democracia é un *ethos* (Sittlichkeit), unha forma ética de vida, a da vida comunitaria en si mesma; pero no canto de pór como paradigma de vida comunitaria á *polis* grega, que xa non pode servir nas sociedades modernas industrializadas, Dewey substitúe este modelo polo da escola. Velaí o problema de que a democracia leve inevitabelmente a Dewey a unha reflexión sobre a planificación e a reforma da educación.

Por conseguinte, segundo Bernstein, John Dewey opúxose tanto ao *ethos* aristocrático de Platón coma ao “realismo democrático” de W. Lippman; a súa fe democrática consistía en que todo ser humano, o home común, ten responsabilidade e iniciativa persoal e son os cidadáns, non os expertos (aristoi ou intelligentsia) os que deben de decidir sempre. Ademais, en opinión de Bernstein, John Dewey centrouse máis nos inimigos internos da democracia capaces de socavar as condicións que a fixeron florecer, que nos seus tradicionais inimigos externos —os totalitarismos de dereita e esquerda. Así pois, Dewey criticou ferreamente tanto a teoría do contrato social, que fai dos seres humanos átomos non-sociais illados, coma a ameaza da mentalidade empresarial, representada pola ideoloxía do *laissez faire*, que lexitimou, mediante un vello individualismo e liberalismo, prácticas que minaban e manipulaban a vida comunal.

John Dewey, como é coñecido, sospeitaba dos dualismos, as dicotomías e as oposicións binarias que dominaron a filosofía moderna como, por exemplo, a escisión entre ciencia e praxe, a oposición entre os que defenden que a política democrática require de conflitos e aqueloutros que salientan o consenso democrático e a oposición entre o individualismo liberal e o colectivismo. E, como di R. Bernstein, a súa resposta é unha *vía media*, coma sempre.

Bernstein destaca no libro que para Dewey o individualismo non é un punto de partida como defenden os “pseudoliberais” partidarios dun ríspero *laissez faire*, senón o resultado dunha práctica política que ten unha devastadora consecuencia: a transformación do home en masa. Dewey, en opinión de Bernstein, combateu con enerxía este dualismo entre liberalismo e colectivismo, porque pensaba que era una falsa oposición froito dun erro, xa que non eran incompatíbeis, senón que, segundo a teoría do organismo social que defendeu como hegeliano, o todo vive realmente en cada individuo, os seres humanos só o son no seo de relacións intrínsecas con outros seres humanos, é dicir, que son esencialmente sociais. Mais, segundo

Bernstein, unha vez que o pensamento de Dewey foi evolucionando do hegelianismo ao darwinismo, este abandonou a súa confianza, por problemático, no concepto de “organismo social”, xa que comportaba consecuencias antidemocráticas, e considerou que o conflito non só é inevitábel, senón que é esencial para que se atinxa a reforma social e a xustiza, aínda que rexeitaba a tese da crúa loita pola existencia defendida polo darwinismo social. A clave estaba, daquela, en como responder ao conflito social. E isto, segundo Dewey, requiría imaxinación, intelixencia e un compromiso coa resolución de problemas concretos.

A obra resulta, en xeral, una boa e moi recomendábel introdución ao pensamento filosófico de John Dewey pola súa brevidade e claridade de ideas, así como pola súa análise dos máis importantes conceptos e teorías do filósofo pragmatista sen caer nin na apoloxía nin na crítica pola crítica. Ademais, ofrécenos un punto de vista do pensamento de John Dewey diferente ao de S. Hook ou ao de R. Rorty. Bernstein preséntanos a Dewey como un reformador incansábel que se puxo como “tarefa por diante” (re)construír o pensamento occidental mediante o instrumento da intelixencia e cuxo fin á vista sería a consecución dun *ethos* democrático, nada máis e nada menos.

Carlos Mendaña Pardo